

tako dugo opstati? U najneposrednijoj vezi sa kritikom socijalizma, ako već ne i u samom njenom okviru, je tumačenje sloma njegove evropske verzije. Shvatanje integrativnih činilaca i prirode rasula povezana su gotovo kao u sindromu. Smena epohalne svesti određivala je neravnomernu evoluciju shvatanja ključnih elemenata integracije socijalizma i snažne zaokrete u oceni njihove istorijske funkcionalnosti (od razvojne diktature do iracionalnog totalitarizma). U svakom razdoblju prisutna je manje ili više iskrivljena svest o tome ne samo zbog (1) nužne pristrasnosti saznanje uže ili šire perspektive subjekata, nego i (2) uticaja novih generacijskih vrednosti i u njima prisutnog nužnog kritičkog istorijskog preispitivanja prošlog, ali i zbog (3) karakterističnih isključivosti kojese u teorijskim i idejnopoličkim sukobljavanjima nužno javljaju kao reakcija na minula ili oprečna gledanja. Celina idejnog odnosa prema socijalizmu biće vidljivija ukoliko se pokaže nekoliko savremenih obrazaca objašnjenja privlačnosti sloma realsocijalizma koja iskazuju gledanja širih teorijskih i idejnopoličkih struja. Stepem i vrsta neslaganja oko prirode ključnih promena krajem 20. veka, desetak godina nakon sloma evropskog realsocijalizma, takođe su važni pokazatelji jedne faze epohalne svesti. Slom SSSR-a doprineo je učvršćenju nove epohalne svesti koja oblikuje nove vizije razvoja i iznova određuje mesto socijalizma u njemu.

Prodor perspektive globalnog društva ponajviše je uticao na promenu gledanja na socijalizam i na širenje postmodernističkih i globalizacijskih vizija promena. Globalizacijsko viđenje promena posledica je fascinacije širenjem tržišta multinacionalnog kapitala. Raznorodni pristupi oblikovani pod uticajem nihilizma postmoderne, globalizacije i konačnog kraja hladnog rata različito poimaju tok zbivanja, ističući pretežno pozitivne strane procesa i potrebu celovitog tumačenja promena u planetarnim razmenama. Kod postmoderne promene su shvaćene kao transformacija, podstaknuta zastarelošću oblika kulturnog, društvenog i političkog života. Promene nisu nošene jedinstvenim procesom već je to pretežno difuzno, usitnjeno rastvaranje čvrstih odnosa, ustanova i tradicija. Za sledbenike teorije o kraju hladnog rata na delu je, pak, tranzicija (prelaz), ili niz tranzicija, od istorije do post-istorije, od nacionalne države do novih međunarodnih ustanova, od komunizma do tržišnog društva. Za teoretičare globalizacije današnje promene izraz su jednog snažnog procesa u kom tržišni sistem osvaja novi društveni prostor, slabe teritorijalne granice i potiru se kulturne, političke i tehničke osobenosti izolovanih svetova koji su kočili komunikaciju. Osim toga različita su i viđenja jezgra društva: kod postmoderne središnje su kulturne promene, nadmoćne nad političkim i društvenim, a kulturna promena javlja se kao relativno difuzna transformacija. Za poslehladnoratovsko mišljenje ključne su vojne i političke promene nad društvenim i ekonomskim, i čvrsto uverenje da je tranzicija definitivna. Pomenuta gledanja, smeštena u jezgru nove epohalne svesti, oblikovala su nova manje ili više eklektička viđenja prirode socijalizma i uzroka njegovog sloma. Uprkos novom okviru u njima se prepoznaju neskriveni, prerušeni ili modifikovani sadržaji ranijih ortodoksija. Kod razumevanja ovog kontinuiteta treba imati na umu i otpor naporima da se promeni idejni okvir koji je dugo služio u organizaciji nauke u hladnom ratu. Današnji otpor promeni pristupa nije samo interesno uslovljen, nego je povezan sa razumljivom potrebom zapadnih sovjetologa za identitetom koji počiva na doslednosti i kontinuitetu. Drugi obrazac radikalnog diskontinuiteta prisutniji je u Istočnoj Evropi, gde generacije naučnika konvertiraju, i po obrascu prenaplašenog pokajanja, pogled na socijalizam saobražavaju antikomunizmu tekuće epohalne svesti. Dakle, ako je kraj hladnog rata neznatno uticao na matematičare, u misli o društvu nametala se potreba za preispitivanjem obrazaca. Prvi uslov